

SCHULTHEISZ EMIL: A 'DOCTOR'

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

A 'doctor' szónak nem kevesebb mint tizenkétféle különböző jelentése van. Ezek közül tulajdonképpen csak kettő vonatkozik az orvosokra: egyik jelentésében mint egyetemi grádus, másik értelemben mint a gyakorló orvost illető megszólítás. Utóbbit illetően a világirodalomban talán a legelső ilyen értelmű, ti. a gyakorló orvost jelölő említését Graham szerint Chaucernél találjuk 1386-ban: „With us ther was a Doctour of Phisyc” (így!).

A 'doctor' itt kétségtelenül nem a tudományos fokozatra, hanem a foglalkozásra utal. (Angliában a teljes jogú orvosok jelentős része nem 'doctor', hanem csak egy alacsonyabb tudományos fokozattal rendelkezik, megszólításuk azonban: doktor.)

A latin 'doctor' eredeti jelentése tanító. Klasszikus latin szövegekben a mai értelemben vett tanítókat, praeceptorokat, a grammatika és a retorika előadóit jelöli. A késői ókorban különösen gyakran találkozunk a doctor armarum (campidoctor) kifejezéssel. A katonák és a gladiátorok oktatóit nevezték így.

A korai kereszténység idején a tanító klerikusok a doctorok. A XII. századtól kezdve lesz a tudományokban jártas férfiak epithetonja.

A középkorban még leginkább megtisztelő cím, többnyire individualizálva, mint pl. doctor angelicus (Aquinói Tamás), doctor subtilis (Duns Scotus), doctor singularis (William Occam). Doctores concilii-nek nevezték azokat a tudós egyházi férfiakat, akik az egyházi zsinatokon szavazati joggal vettek részt.

A középkorban, még az egyetemek kialakulása előtt neves skolasztikus tudósokat, később humanistákat tiszteltek meg e címmel: doctor illuminatus (Raimundus Lullus), doctor mirabilis (Roger Bacon).

Egyetemi fokozatként mint akadémia 'doctor'-i címet először a XI. század közepén használták – Gerlitt szerint mint orvostudományi grádust – a salernói egyetem orvosi fakultásán.

A XII. századtól kezdve már rendszeresen adományozták a 'doctor'-i címet, mint a magisternél magasabb – bár egyes helyeken azzal egyenértékű – fokozatot. 1130-ban a bolognai

egyetem avat jogi doktorokat (doctores legum) a császár megbízásából. Ezután vezették be Párizsban, előbb a teológiai (1231-ben), majd az orvosi, és végül a jogi karon.

A középkorban sem csak a tudomány szeretete vezette azokat, akik egyetemi grádusra pályáztak. A XIII. századtól kezdődően, bár nem volt *conditio sine qua non*-ja, mégis inkább lehetett magasabb egyházi funkcióba jutni magisteri fokozat birtokában. A lectoroktól ezt többnyire meg is követelték. Rövid úton, némi támogatással a pápa brevében, vagy bullában adományozta a magister, gyakran a 'doctor' címet. Ezeknek a doctores bullatinak (doctores sub camino) nem volt előadási joga, de igényt sem tartottak erre. Gúnynévként használták a XVI. században a doctor chartaceust. Azokat a tanárokat csúfolták így, akik előadásaikban csak a papírra vetett szöveget olvasták fel, elhanyagolva a magyarázatot.

A 'doctor'-i cím még századokon keresztül megszerezhető volt az egyetemeken kívül is. Ilyeténképpen való adományozása kezdetben pápai privilégium volt. Elsősorban teológiai, de nemritkán jogi, sőt orvosdoktorokat is avatott a pápa.

Angliában, amikor VIII. Henrik 1535-ben elszakadt Rómától, a canterburyi érsekre ruházta az egyetemen kívüli doktorrá kreálás addigi pápai privilégiumát. Jogilag ez az ún. „MD Lambeth” (Doctor of Medicine, Lambeth az érsek Londoni palotája) még ma is érvényes, jóllehet nem használatos. Az utolsó Lambeth-doktorátust 1880-ban adományozták egy, a szociális munkában kitűnt orvosnak.

Németországban egy időben a császárok is adományoztak – ugyancsak függetlenül az egyetemektől – doktori diplomát, rajta függő pecsétjükkel (bulla). Az ily módon inaugurált doktorok neve doctores bullati, megkülönböztetésül az egyetemi tanulmányokat végzett, szabályszerűen promoveált doktoroktól.

Az oxfordi egyetem (1167-ben alapították) már a XII. század végén teológiai, majd a XIII. században orvosi és jogi doktorokat avatott. A világon először itt vezették be a zenetudományi doktorátust; itt lett Joseph Haydn 1795-ben doctor musicae.

Ha az 1276-ban alapított veszprémi teológiai főiskolát még nem is tekinthetjük teljes egyetemnek, Nagy Lajos alatt 1367-ben, szinte egy időben a krakkói és a bécsi universitasszal, már létrejön az első magyar studium generale Pécsen. Azt, aki a pécsi egyetemen a tanítás jogát (*licentia docendi*) meg akarja szerezni, a megfelelő fakultás doktorai és magisterei bemutatják. A püspök vagy a káptalani helytartó a jelöltet az egyetemi szokásoknak megfelelően vizsgáztatják. Ha a vizsgán alkalmasnak bizonyult, 'doctor'-i címmel ruházták fel. Az ilyen doktorok és magisterek nemcsak a pécsi, hanem bármely más egyetemen is – külön vizsga nélkül – taníthattak.

A 'doctor'-i fokozatot tekintették a legmagasabb akadémiai grádusnak, melyet a baccalaureatus és licentiatus (egyes egyetemeken a magister) előztek meg. Olaszországban a XIV.

századig a magister és a doctor egyenrangú fokozatok voltak. A filozófusok és teológusok gyakrabban a magisteri, az orvosok inkább a 'doctor'-i címet viselték.

A legújabb időkben a doktori cím vált általánossá. A magisteri titulus nemigen használatos. Kivétel a ma is adományozott gyógyszerészi fokozat (magister pharmaciae). Újabban, angol mintára, ismét használják a magisteri címet befejezett, de tudományos értekezést nem produkált egyetemi studium jelölésére.

Miután a doktorrá avatás hosszú, fáradságos és költséges tanulmányok befejezését jelentette, érthető annak ünnepélyes volta. Annál is inkább, mert a XIII–XVI. században a doctorokat rögtön megillette az egyetemi tanítás joga is. Bár az ünnepélyes avatás már a XIV. században szokás volt, a „promotio” kifejezéssel először csak 1520-ban találkozunk, amint azt Rashdall írja. Ugyancsak ebben az időben kezdték adományozni a nagyalakú doktori diplomákat is. Addig a promotio megtörténtét rövid levéllel igazolták. Többnyire erre sem igen volt szükség, a doktori viselet félreérthetetlenül hirdette a tudós mivoltát.

Hogy a XVII. században hogyan folyt le a promotio, arról tudós hazánkfia, Párizs Pápai Ferenc számol be, akit 1674 októberében avattak Bázelen az orvostudományok doktorává (naplóját Dézsi Lajos közli). 1674. szeptember 6-án jelentkezett vizsgára Bauhinnál, az egyetem orvosi kara akkori decanusánál, s a doktori szigorlatok díjaként 17 tallért és 2 aranyforintot fizetett. Ezt követő egy hét múlva volt az első szigorlata az „universa mediciná”-ból. Ezt a vizsgát Burchardt professzor előtt tette le. Ezután egy elméleti (de materia medica) és egy gyakorlati tételt jelöltek ki, melyekről másnap félórás szabadelőadást kellett tartania. Ezt követte a szorosabb értelemben vett szigorlat (examen rigorosum), majd három hét múlva a disputatio inauguralis, melyhez kinyomtatott disszertációt kellett benyújtania.¹ Ezen nemcsak az egyetem professzorai, a fakultás bekebelezett doctorai s hallgatói – akik közül a disszertáció opponensei is kikerültek – vettek részt, hanem a nagyközönség is. Végül két hét múlva megtörtént az ünnepélyes avatás.

Az egyetem tanácsa, élén a rectorral, a felavatandókkal együtt a nagytemplomba ment, ahol a doctorandusok üdvéért imádkoztak. Az egyetem aulájába visszatérve, a promoveálást végző tanár, a promotor felolvasta a jelöltek életrajzát. Ennek befejeztével a jelöltekhez intézett üdvözlő versek hangzottak el. Majd az egyetem pedellusa a vicedancellariusához vezette őket, aki előtt letették az orvosi esküt. A vicedancellarius beszédet intézett hozzájuk, és medicinae licentius-szá avatta a jelölteket. Csak ezután következett az egyetem tanácsa előtt a 'medicinae doctor'-rá avatás. A doctorandusnak átadták a doktori jelvényeket (ornamenta): a köpenyt (cappa), a doktori kalapot (biretum doctorale), a gyűrűt (annulus doctoralis), valamint egy könyvet, többnyire Hippokratész 'Aforizma'-it. A szertartást ünnepélyes lakoma (convivium doctorale) fejezte be.

Egyes nagyobb hírű egyetemeken még a XVIII. században is hatalmas összegbe került a promotio. Így Bécsben 1749-ig az orvosdoktorrá avatás 100 aranyba, Oxfordban 100 fontba

került. Legnagyobb ára a doktori diplomának Párizsban volt, ahol Monteil 5000 frankra teszi a promotio költségeit. A doktori disszertáció kinyomtatása, ami ugyancsak a jelölt saját költségén történt, még csak növelte a kiadásokat.

Akiknek nem volt meg az anyagi lehetőségük, illetve nem törekedtek egyetemi pályafutásra, s nem akartak előadni, beérték a teljes orvosi gyakorlatra jogosító, de jóval olcsóbban megszerezhető licentiatusszal.

¹ Három kóresetet tárgyaló disszertációjának címe: Disputatio inauguralis tribus consiliis medicis absoluta (Basel, 1674)